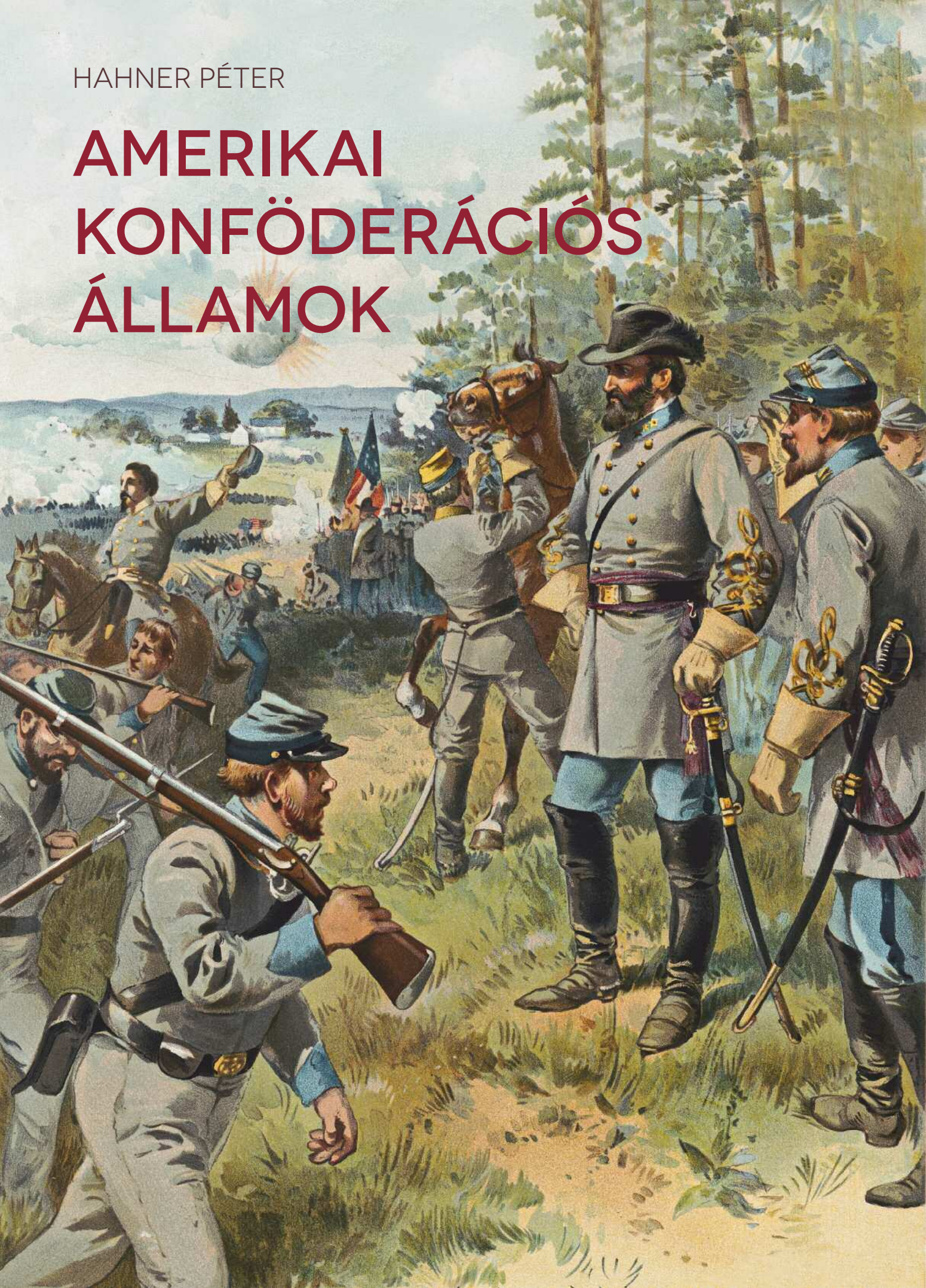

HAHNER PÉTER

AMERIKAI KONFÖDERÁCIÓS ÁLLAMOK

James M. McPherson amerikai történész találó hasonlata szerint az Egyesült Államok déli tagállamai úgy jártak, mint Lewis Carroll *Alice Csodaországban* című meseregényének címszereplője. Minél gyorsabban haladtak, annál jobban távolodtak céljuktól, minél erőteljesebben fejlesztették gazdaságukat, annál távolabb kerültek a felzárkózástól az északi tagállamokhoz. Amikor pedig az 1840-es években megnyílt az út a Csendes-óceánig való terjeszkedés előtt, a Dél oly elszántan törekedett a rabszolgaság új terítóriumokra történő kiterjesztésére, hogy ezzel szétrobbantotta az Uniót.

Az Amerikai Konföderációs Államok nagypecsétje (fent)

Thomas J. „Stonewall” Jackson a Bull Run-i csatában, 1861. augusztus 17. (balra)

James M. McPherson hasonlata egyáltalán nem túlzó. 1840-ben Délen húzódott az amerikai vasútvonalak 44%-a. Az 1850-es években megnépszerűsítették az itteni vasútvonalak hosszát – és 1860-ra a déliek az Egyesült Államok vasúthálózatának mégis csak 35%-ával rendelkeztek. Ipari tőkeberuházásukat 77%-kal növelték – és 1860-ra részesedésük a nemzeti iparból mégis 18%-ról 16%-ra csökkent. A déliek az általuk megtermelt gyapotnak mindössze 10%-át tudták feldolgozni. A massachusettsi Lowell városban több fonógép működött, mint a majdani Konföderáció tizenegy déli államában együttvéve. Nem csoda, hogy frusztráltak voltak, megalázottnak érezték magukat, és aggódtak a jövő miatt. Az Egyesült Államok északi és nyugati régiói oly rohamos gyorsasággal fejlődtek, hogy mindenki számára nyilvánvaló volt: a gazdasági vezető szerep után hamarosan a politikai vezetést is kisajátítják. Akkor pedig akár a rabszolgaságot is felszámolhatják. Erről viszont a déli társadalom halani sem akart.

GYAPOT KIRÁLY HÍVEI

Mivel a világpiacon emelkedett a rabszolgamunkával megtermelt gyapot, dohány és cukor ára, a földbe és rabszolgákba fektetett tőkének volt olyan hozama, mint a kereskedelmi és ipari beruházásoknak. A déli társadalom ezért mélységesen meg volt győződve róla, hogy úriemberhez kizárólag az ültetvényes életmód illik. Az alabamai *Sun* című lap a következőket tette közzé 1858-ban: „Kereskedelmünk és iparunk az északiak kezén van, ez igaz, és mi így is akarjuk. A mi népünk mezőgazdasági nép, és Isten adja, hogy ez így is maradjon. Ez a legszabadabb, legboldogabb, legfüggetlenebb és a leghatalmasabb állapot a földön.” A legszegényebb déliek is úgy érezhették, hogy bőrük színe miatt az „uralkodó fajhoz” tartoznak. Sőt, James Hammond szenátor egy világhatalom állampolgárainak nyilvánította őket 1858-ban: „A rabszolgatartó Dél most ellenőrzése alatt tartja a világot. A gyapot, a rizs, a dohány és a tengerészeti termékek parancsolnak a világnak. A föld egyetlen hatalma sem mer hadat üzeni a gyapotnak. A gyapot – király!” Az efféle elbizakodott kijelentéseknek az volt az alapjuk, hogy 1800 után a déli államokban a gyapottermés minden évtized-

ben megduplázódott, a világ innen fedezte gyapotszükségletének háromnegyedét, és a déli államokból származott az Egyesült Államok exportjának háromötöde.

A déli államok lakói ezért már nem „szükséges rossznak” tekintették a rabszolgaságot, mint Washington és Jefferson nemzedéke, hanem kifejezetten hasznos és jó dolognak. Úgy érveltek, hogy a rabszolgaság „civilizálja az afrikai vadembereket”, létbiztonságot nyújt a számukra, s ugyanakkor emeli a fehérek munkájának értékét. Ráadásul lehetővé teszi az uralkodó rétegek számaránya, hogy kifinomult civilizációt hozzanak létre, és a közszolgálati, politikai tevékenységnek szenteljék életüket.

Ha pedig a rabszolgaság ilyen nagy áldás, természetes dolog, hogy ki kell terjeszteni. A déliek felháborodva emlegették, hogy egy 1787-es rendelet betiltotta a rabszolgaságot az Ohio, a Nagy-tavak és a Mississippi között, az 1820-as Missouri-kompromisszum pedig Missouri déli határától északra. Amikor az északiak azt javasolták, hogy az amerikai-mexikói háborúban (1846–1848) elfoglalt területeken ne engedélyezzék a rabszolgaságot, a déliek az Unióból való kiválással fenyegetőztek. 1850-ben kompromisszumos törvénycsomaggal sikerült tíz évre rendezni a konfliktust. Ebben több engedményt tettek a délieknek, de Kaliforniát szabad államként fogadták be az Unióba. Ezért a Nashville-be összehívott déli konvenció résztvevői kijelentették, hogy joguk lenne a „szecesszióhoz”, vagyis az Unióból történő kiváláshoz, de egyelőre nem teszik meg. Dél-Karolina küldöttei fel voltak háborodva, hogy csak ennyi történt, s úgy döntöttek, a következő válság idején nem törődnek majd a többi déli állam véleményével.

Ha a déli államok 1850-ben elhagyják az Uniót, talán meg tudták volna védekezni függetlenségüket. A következő évtized folyamán azonban az északi államok rendkívül megerősödtek gazdaságilag. Délen pedig többen is azt javasolták, nyilvánítsák legálissá a rabszolgák Afrikából való behozatalát, amelyet 1808-tól tiltottak. A georgiai Charles A. L. Lamar 1858-ban illegálisan ötszáz rabszolgát hozott be Afrikából. Négyszáz túl is élte az utat, s „gazdájuk” nagy haszonnal adta el őket. A következő évben egy kereskedelmi konvenció Vicksburgban felhívást tett közzé a rabszolga-kereskedelem helyreállítására.

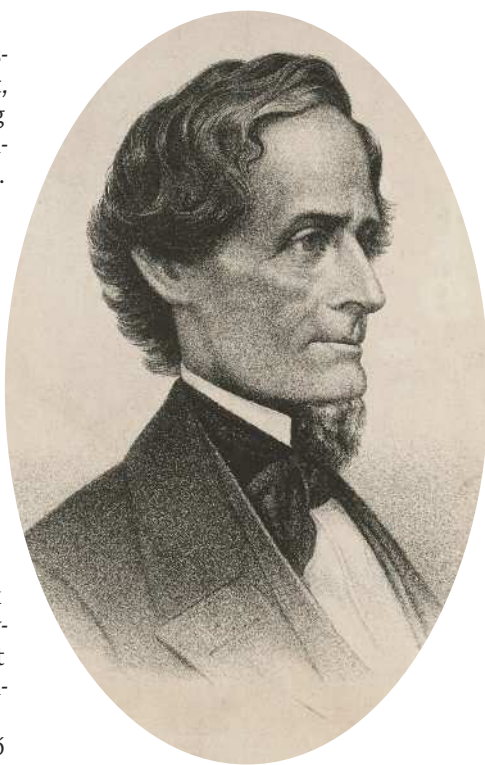
Mások új országokban próbálták meghonosítani a rabszolgatartást. Nar-

ciso Lopez 1850-ben hatszáz önkéntessel New Orleansból Kubába hajózott, hogy elfoglalja. Bár a spanyol hadsereg és flotta elől menekülésre kényszerültek, a Dél hősként ünnepelte őket. Lopez a következő évben újra kísérletet tett a sziget elfoglalására. Ötven társával együtt végezték ki Havanna főterén. William Walker 1855-ben Nicaragua felkelőinek megsegítésére indult, kétezer amerikai követte őt, s egy New Orleans-i lap már be is jelentette, hogy „*egy barbár nép nem lehet civilizált a rabszolgaság által biztosított jótékony inasidőszak nélkül...*” Walker Nicaragua elnökévé nyilvánította magát, és törvényesnek minősítette a rabszolgaságot, de a közép-amerikai államok közös hadserege elől menekülni kényszerült. Még háromszor tett kísérletet Nicaragua elfoglalására, s végül Hondurasban kivégezték.

1860-ban egy missouri képviselő nyíltan hangoztatta a Kongresszusban, hogy „*meg kell honosítani az amerikai szabadságot déli intézményeinkkel együtt az amerikai föld minden centiméterén!*” Vagyis be kell vezetni a rabszolgaságot Kanadától Tűzföldig...

Kansasban a rabszolgaság hívei és ellenzői már 1856-ban megvívta egy kisebb polgárháborút. 1857-ben pedig Roger B. Taney, a déli származású főbíró bejelentette, hogy a rabszolga nem válik szabaddá, ha átviszik egy szabad állam területére. A déliek boldogan ünnepelték a döntést, és azt hangoztatták, hogy a rabszolgaság északon megvalósított felszámolása valójában alkotmányellenes támadás a tulajdon ellen.

Az 1857-es gazdasági válságot a kevésbé iparosodott Dél sokkal könnyebben vészelte át az északi államoknál. A déliek szerint ez is civilizációjuk felsőbbrendűségét bizonyította. A virginiai George Fitzhugh így írt *Cannibals All! or Slaves Without Masters (Kannibálok mind! avagy Rabszolgák gazdák nélkül)* című könyvében: „*A rabszolgatartás a társadalom természetes és normális állapota. Észak helyzete abnormális és visszatetsző!*” Az északiak a telepéseket és a vasútépítést támogató törvényekkel, valamint az ipari vámok megemelésével keresték a kiutat a válságból, a déli képviselők és szenátorok azonban leszavazták a Kongresszusban ezeket a törvényjavaslatokat. Az elmentétek olyannyira kiéleződtek, hogy 1859 decemberétől két hónapon át nem tudták megválasztani a Képviselő-

Jefferson Davis, a Konföderációs Államok elnöke

lőház elnökét, s mind a képviselők, mind a nézők felfegyverkezve jelentek meg az üléseken. John Brown felkelési kísérlete (1859) után egy atlantai lap így mennydörgött: „*Minden embert Dél ellenségének tekintünk, aki nem vallja nyíltan, hogy az afrikaiak rabszolgasága társadalmi, erkölcsi és politikai áldás!*”

A SZECCESSZIÓ

Az 1860-as elnökválasztás idején tömeghisztéria tombolt Délen. A lapok tele voltak a fegyvereket osztogató jenkikről és az erőszakoskodó rabszolgákról szóló álhírekkel. Egy texasi metódista hetilap szerint „*az abolitionisták célja az, hogy vérbe és lángba borítsák a Délt, szőke leányait pedig a négerek karjaiba taszítsák!*” Még a mérsékelt déliek is arra figyelmeztették az északiakat, hogy a republikánus párti Lincoln győzelme szecessziót fog kiváltani. A Republikánus Párt programja szerint ugyanis meg kell akadályozni a rabszolgaság új területekre történő kiterjesztését.

Az intézmény felszámolását nem tűzték ki célul, a délieknek azonban ennyi is elég volt. Lincoln választási győzelme után Dél-Karolina betartotta

1850-ben tett ígéretét, s 1860. december 20-án egy konvenció küldöttei egyhangúlag megszavazták, hogy kilépnek az Unióból. Katonazenekarok masíroztak végig Charleston utcáin, tűzijátékok durrogtak, és mindenhol legyezőpálmás zászlók lobogtak. Csak néhányan merték halkan megállapítani, hogy „*Dél-Karolina köztársaságnak túl kicsi, elmeegőgyintézetnek pedig túl nagy!*”

A „Mély-Dél” államai követték Dél-Karolina példáját, s konvencióik átlagosan 80%-os többséggel megszavazták az Unió elhagyását. Mississippiben 1861. január 9-én, Floridában 10-én, Alabamában 11-én, Georgiában 19-én, Louisianában 26-án, Texasban pedig február 1-jén került erre sor. Csak Texasban tartottak népszavazást a kérdésről, ahol a szavazati joggal rendelkezők kétharmada helyeselte az elszakadást. Mindenhol zászlókat lengető, ünneplő tömeg fogadta a döntést, a politikusok pedig arról szónokoltak, hogy az északi „jenkik” nem mernek majd fegyvert fogni ellenük: „*Egy hölgy gyűszűje elegendő lesz felfogni azt a vért, amit majd kiontanak!*” Georgiában azt hangoztatták, hogy ha az Unióban maradnának, „*tíz év sem kellene, és gyermekeink a négerek rabszolgáivá válnának!*” Alabamában azt állították, hogy az Unióban maradván „*feleségeink és lányaink választhatnak a halál és a négerek pokoli kéjvágyának kielégítése között!*” A legszurdabb, szinte már orwellinek tűnő jelszó így hangzott: „*A szabadság nem lehetséges szolgaság nélkül!*” Szabadságon természetesen azt értették, hogy jogukban áll rabszolgákat tartani, és elvinni őket az ország bármely területére.

Az északiak többsége nem fogadta el az Unió felbomlasztását. Egy cincinatti lap így fogalmazott: „*A szecesszió elve maga az anarchia. Ha bármely kisebbség felszámolhat egy kormányzatot kénye-kedve szerint, mert az nem felel meg neki, akkor vége van minden kormányzatnak.*” De az északi politikusok óvatosak maradtak, mert a „Felső-Dél” nyolc rabszolgatartó állama még nem vált ki.

A „Mély-Dél” viszont nem vesztegette az időt. 1860 februárjában az alabamai Montgomeryben küldötteik felvázoltak egy alkotmánytervezetet, amely garantálta az államok szuverenitását és a rabszolgaságot. Kétkamarás kongresszust, hat évre megválasztott elnököt és alelnököt állítottak az új ál-

lamszövetség élére. Február 18-án beiktatták Jefferson Davist az Amerikai Konföderációs Államok ideiglenes elnökévé, Alexander H. Stephenst ideiglenes alelnökévé. A szertartáson az új államszövetség nem hivatalos himnuszát, a *Dixie*-t játszotta a zenekar. Az új hatóságok pedig azzal bizonyították elszántságukat, hogy 1861. április 12-én tüzet nyitottak a Charleston közelében fekvő Sumter-erődre, amely még az Unió ellenőrzése alatt állt.

A Konföderáció sorsa a „Felső-Dél” rabszolgatartó államainak döntésétől függött. Egyelőre az Egyesült Államok népességének 10%-ával, ipari kapacitásának pedig 5%-ával rendelkezett, tehát nem sok esélye volt a sikerre az Unióval szemben. A „Felső-Dél” államaiban élt a rabszolgatartó államok lakosságának több mint fele, fehér lakosságának kétharmada, s e régió rendelkezett Dél ipari kapacitásának háromnegyedével, lovainak és öszvéreinek felével, haszon-

állatai és gabonája háromötödével. „Felső-Dél” lakosságának nagy része úgy érezte, hogy Abraham Lincoln volt az agresszor, aki a Sumter-erőd megtámadása után katonákat toborzott a Konföderáció ellen. Ezért Virginia április 17-én kilépett az Unióból, és csatlakozott a Konföderációhoz.

Ez nagy nyereség volt: Virginia ipari kapacitása felért a Konföderáció addigi összes államának kapacitásával. Virginiaiak voltak az Egyesült Államok olyan tekintélyes és tehetséges katonatisztjei is, mint Thomas J. Jackson, Joseph E. Johnston, J. E. B. Stuart és Robert E. Lee (valószínűleg ő volt a legnagyobb nyereség a Konföderáció számára). Virginia példáját hamarosan követte Arkansas (május 6-án), Észak-Karolina (május 20-án) és Tennessee (június 8-án).

Ha Maryland, Delaware, Kentucky és Missouri is csatlakozik, 45%-kal megnövelték volna a Konföderáció

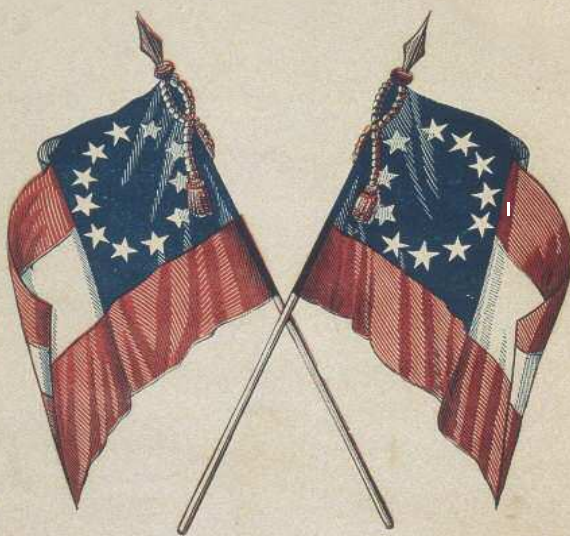
fehér népességét és 80%-kal az ipari kapacitását. Elszigetelhetnék volna a fővárost az Uniótól, s az Ohio folyó környéken védhető, természetes határt képezett volna. Ebben az esetben a Konföderáció valószínűleg megvédhette volna függetlenségét. Ha „Felső-Dél” egyetlen állama sem csatlakozik hozzá, a Konföderáció gyorsan vereséget szenvedett volna. De mivel csak négy állam csatlakozott, elhúzódó és pusztító háború várt rá.

Delaware-ban ugyanis a rabszolgaság kis híján megszűnt már, s a tagállam hú maradt az Unióhoz. Marylanden oly sok északi hadsereg vonult át Washington felé, hogy a Déllel rokon-szenvező törvényhozóknak semmi reményük sem volt a csatlakozásra a Konföderációhoz. Az állam fehér férfiaknak kétharmada az Unió oldalán fogott fegyvert. Missouri nagy része az Unió kezén maradt, s a fehér férfiak háromnegyede az Unió mellé állt. Kentuckyról Lincoln kijelentette: reméli, hogy Isten mellette áll, de Kentuckynak feltétlen mellé kell állnia! Az elnök ügyesen manőverezett, a lakosság szemében hamarosan a Konföderáció tűnt az agresszornak, s Kentucky törvényhozása végül az Unió mellé állt. Virginiától pedig elszakadt az állam nyugati része, ahol nagyon kevés rabszolga volt, és Nyugat-Virginia néven önálló tagállamként csatlakozott az Unióhoz. Minél több volt egy régióban a rabszolga, annál lelkesebben támogatta lakossága a Konföderációt – ami arra utal, hogy bármennyit is fecsegték a déliek az államok szuverenitásáról, az önkormányzat „szent jogairól”, a sajátos életmód védelméről, mégiscsak a rabszolgaság védelmében robbantották ki a háborút.

A KONFÖDERÁCIÓS LOBOGÓ

A konföderáció első zászlóján két vízszintes vörös sáv fogott közre egy fehér sávot, a bal felső sarokban pedig tizenhárom csillag helyezkedett el. Bár a konföderációnak csak tizenegy tagállama volt, lakói úgy vélték, hogy tulajdonkép-

pen „a jenkik megszállása alatt álló” Kentucky és Missouri is hozzájuk tartozik. Az 1776-os függetlenséget is tizenhárom gyarmat mondta ki, ezért ragaszkodtak ehhez a számhoz. Az első csaták hevében azonban ezt a lobogót távolról könnyű volt összetéveszteni az unió zászlajával. Ezért 1863-ban áttértek a „csillagkeresztes” lobogó használatára: fehér alapon a bal felső sarokban lévő vörös négyzet két kék átlójára helyeztek el tizenhárom csillagot. Ez viszont messziről úgy tűnt, mint a kapitulációt jelző fehér lobogó, ezért a katonák gyakran levágták a fehér részt, és csak a csillagkeresztes négyzetet hagyták meg. A harcok végén, 1865 márciusában végül a fehér alapot a jobb oldalon vörös sávval egészítették ki, de ebből a zászlóból már nagyon kevés jutott el a katonákhoz.

ESÉLYEK ÉS REMÉNYEK

A háború kezdetén mindkét államszövetség kerülte a rabszolgaság emlegetését. Észak a nemzeti egység helyreállításért harcolt, Jefferson Davis, a Konföderáció elnöke pedig azt hangoztatta, hogy a déliek ugyanúgy az önkormányzatért és a szabadságért fogtak fegyvert, ahogy 1776-ban az észak-amerikai gyarmatok népe. A déliek nagy része őszintén hitt abban, hogy otthonuk, családjuk, életmódjuk védelmében fogtak fegyvert a mindenbe beavatkozó, agresszív jenkik ellen. Csakhogy rabszolgaság nélkül nem lett volna megvédelmezésre szoruló déli életmód.

Délnek nem volt hadiflottája, s a kormány magánvállalkozókkal szerződött, hogy a tengeren támadjanak rá az Unió hajóira. Az efféle kalózkodást azonban gyorsan felszámolták, s a tengeren már a háború második évében az Unió lett az úr. A Konföderáció sokkal nagyobb reményeket táplált a hadseregével kapcsolatban, s áprilisban fel is fegyverzett hatvanezer önkéntest. Bár ipari kapacitása mindössze egykilencede volt az Unió kapacitásának, s az Egyesült Államok lőfegyvereinek 97%-a és nyersvasának 93%-a északon készült, a Konföderáció helyzete távolról sem volt reménytelen. Fegyvereket vásárolt Európából, fegyvergyárakat és öntödéket létesített, salétromot bányászott, a harangokból ágyúkat öntöttek, a csatatereken összegyűjtötték az ólmot, s még a déli asszonyokat is felkérték, hogy gyűjtsék az éjjeliedények tartalmát, hogy kivonhassák belőle a nitrátot. A Johnny Reb – Rebells Jani – néven emlegetett déli katonák sok mindent nélkülöztek, ám e rendkívüli erőfeszítéseknek köszönhetően a hadianyagot csak ritkán.

Az Unió három és félszer annyi felnőtt, katonakorú fehér férfival rendelkezhetett, mint a Konföderáció, de ha levonjuk a távoli államok lakóinak, a megbízhatatlanoknak és a fontos ipari munkát végzőknek a számát, akkor Észak előnye csupán két és félszeres volt. Ez a létszámfölény pedig csak lassan érvényesült. A háború folyamán összesen mintegy 850-900 ezer déli férfi fogott fegyvert a Konföderáció védelmében, és 2 100 000 katona és tengerész harcolt az Unió oldalán. Stratégiai szempontból Dél kedvezőbb helyzetben volt. Az Uniónak ugyanis háborús célja eléréséhez jókora áldozatok árán le kellett győznie a déliek hadseregeit és meg kellett szállnia a Konföderáció hatalmas területét, amely kétszer akkora volt, mint az eredeti tizenhárom gyarmaté 1776-ban. Délnek viszont háborús célja – a függetlenség – eléréséhez elegendő volt visszavernie az északiak támadásait, s addig kitartania, amíg az Unió társadalmának elege lesz a háborús erőfeszítésekből.

Jefferson Davis és több tábornoka tisztaban volt azzal, hogy el kell kerülniük a döntő, nagy csatákat, el kell nyújtaniuk a háborút, s ki kell meríteniük az ellenfelet. A déli közvélemény azonban annyira bízott a győzelemben,

hogy azt követelte, azonnal vonuljanak Washington ellen. Az első ütközetben, a Bull Run-i csatában (1861. július 21.) az északiak vereséget szenvedtek, s ezért a Konföderáció támogatói még jobban elbízta magukat. Egy déli lap már „a jenki faj bukását” hirdette. A csata egyszerre ártott és használt Délnek. Egyrészt olyan büszkeséggel töltötte el politikusait és katonáit, amely később, a vereségek idején is összetartotta őket, másrészt olyannyira megnövelte önbizalmukat, hogy nyugodtan ülték a babérjaikon, amíg Észak összeszedte magát. Az első háborús év végén a déliek elégedettek voltak: Bull Runnál a Virginiába nyomuló északi sereget győzték le, a Wilson's Creek-i csata (augusztus 10.) után pedig megszállhatták fél Missourit.

1862 áprilisára azonban Charleston és Wilmington kivételével a Konföderáció elveszítette valamennyi fontosabb óceánparti kikötővárosát. A blokádnak bezárult, százötven északi hajó cirkált állandóan a partok mentén. A déliek gyors, alacsony, szürkére festett, füst nélkül égő antracitot használó hajókkal próbáltak gyapotot kivinni, majd fegyvert, lőszert, lábbelit, gyógyszerket, sőt és teát behozni a karib-tengeri szigetekről. Minden hatodik

Fort Sumter ostroma, 1861

„blokádtörő” hajót elfogták, de siker esetén nagy haszonra tehettek szert. 1863-ban Charleston kereskedelmi forgalma nagyobb volt, mint a háború előtt, s a déli politikusok sokat gúnyolódtak a blokádtörő sikertelenségén. A lakosság már kevésbé volt elégedett, mert az infláció egyre növekedett, s a Nagy-Britanniából behozott árucikkek mennyisége 1862-re az 1860-as mennyiség 3%-ára csökkent.

1862 elején Ulysses S. Grant győzelmei következtében 12-13 000 déli katonát adta meg magát, s egész Kentucky és Tennessee nagy része az északiak kezére került. Február 22-én a Konföderáció fővárosában, Richmondban Jefferson Davis emiatt gyászruhában vette át hat évre szóló elnöki megbízatását, s beiktatási beszédében elismerte, hogy *„a sikerek és győzelmek sorozata után komoly szerencsétlenségek sújtottak bennünket”*. De hozzátette, hogy *„a végeredmény nem lehet kétséges [...] Talán a Gondviselés elrendelése, hogy szabadságunkat jobban értékeljük a magas ár miatt, amit fizetünk érte.”* A shilohi csata (1862. április 6-7.) és New Orleans elvesztése (április 25.) után azonban be kellett látni, hogy a déliek gyors győzelme lehetetlenné vált, a háború még évekig fog tartani, s egyre több áldozatot szed.

NÖVEKVŐ NEHÉZSÉGEK

A Konföderáció 1862. április 16-án vezette be a sorozást. A 18 és 35 év közötti fehér férfiakat három év szolgálatra kötelezték, az egy évre beállt önkéntesek szolgálati idejét pedig két évvel megnövelték. A főtisztviselők, bányászok, vasutasok, kórházi dolgozók, papok, gyógyszerészek, tanárok felmentést kaptak, és 1863 végéig lehetett helyettesíteni az állítani. A hadsereget így sikerült 450 ezer főre felduzzasztani. Bevezették a rendkívüli állapotot is, ami azt jelentette, hogy a bűnösök hadbíróság elé kerültek, a városokban betiltották az alkohol árusítását, az utazáshoz pedig útlevélre volt szükség. Sok déli felháborodott ezen, és alkotmányellenesnek nevezte az intézkedéseket.

Még nagyobb gondnak bizonyult a háború költségeinek fedezése. Az amerikaiak a világ legkevésbé megadózott társadalmában éltek, ráadásul a déliek feleannyi adót fizettek, mint az északiak – ha egyáltalán fizettek, mert nem volt hatékony adóbegyűjtő intézmény. A kormány előbb a vámokból

A KONFÖDERÁCIÓ LEGKIVÁLÓBB TÁBORNOKAI

ROBERT EDWARD LEE

1807–1870

A Konföderáció leghíresebb tábornoka. 1829-ben végzett a West Point Katonai Akadémián, majd különböző beosztott parancsnoki posztokat töltött be. Országos ismertségre akkor tett szert, amikor 1859 decemberében ő állította meg a csapataival John Brown betörését Harper's Ferrynél. Az Unió katonai vezetője, Winfield Scott tábornok őt szerette volna utódjául a polgárháború kitörésekor, de Lee nem kívánt szembefordulni szülőföldjével, Virginiával, rokonaival és családjával, így a Konföderáció elnökének, Jefferson Davisnek a kinevezését fogadta el, aki katonai tanácsadójává és – 1861 végén – a konföderációs csapatok főparancsnokává tette.

Az általa és tábornoktársai által vezetett déli csapatok sikersorozata gyakorlatilag 1862. szeptemberben a marylandi Antietamnál vívott eldöntetlen csatával ért véget. Lee 1863 közepén a konföderációs hadsereg utolsó nagyobb szabású offenzívája során megpróbált behatolni Pennsylvániába, de a július 2-4. között lezajlott gettysburgi ütközetben,

részben beosztott parancsnokainak hibájából, részben az Unió hadseregének számbeli fölénye miatt, nem tudott át-törést elérni, s ezt követően az 1865. április 9-i tűzszünetig gyakorlatilag mindvégig védekezésre kényszerült. A háborút követően a lexingtoni (Virginia) Washington College (a mai Washington and Lee University) elnöke lett.

THOMAS JONATHAN („STONEWALL”) JACKSON

1824–1863

A Konföderáció hadseregének Robert E. Lee mellett a legtehetségesebb és leghíresebb tábornoka. A polgárháború előtt, sok más uniós és konföderációs tiszthez és főtiszthez hasonlóan a West Point Katonai Akadémián tanult, majd részt vett az amerikai-mexikói háborúban (1846–1848). A „Stonewall” („Kőfal”) becenevet az első Bull Run-i (manassasi) csatában (1861. július 21.) kapta, amikor egy tábornoktársa így buzdította a

meghátrolásra kész embereit: *„Nézzék, úgy áll ott Jackson, akár egy kőfal.”* A valóságban Jackson nagyon is dinamikus parancsnok volt, aki kiváló stratégiai érzékeléssel támadta az uniós erőket és azok gyenge pontjait a következő közel két évben. 1863. május 2-án azonban a chancellorsville-i (Virginia) csata során az ellenséges állásokat felderíteni kívánó portyájáról visszatérve a saját emberei sebesítették haláláig; május 10-én halt meg.

próbált jövedelmet biztosítani, majd 1861 augusztusában 0,5%-os(!) birtokadót vezetett be. Ezt csak Dél-Karolina szedte be állampolgáraitól, a többi állam kölcsönökből fizette be vagy elkobozta az északiak déli tulajdonát. Majd kölcsönjegyzéshez folyamodtak, s így tettek szert 15 millió dollárra. A kötvények azonban egyre lassabban találtak gazdára, hiszen 8%-os kamatot értek, az infláció viszont havonta 12%-os volt. Végül a Konföderáció kénytelen volt egyre több pénzt nyomtatni:

másfél milliárd dollár értékű papírpénzt bocsátottak forgalomba, azt ígérve, hogy a háború után nemesfémre lehet majd váltani. A Konföderáció kormánya fennállása alatt kiadásainak 0,2%-át sem tudta adókból fedezni. A kiadások háromnegyedét papírpénzzel, egynegyedét államkölcsönökkel biztosították. Az infláció hatására 1862-re az árak 300%-kal emelkedtek, a bérek viszont csak 55%-kal.

A blokádnak, a háborúnak és az inflációnak együttes hatása miatt a Dél kiegyensúlyozatlan agrártársadalma egyre nagyobb termelési problémákkal és társadalmi ellentétekkel küszködött. Sokan hangoztatták, hogy „ez a gazdag

emberek háborúja, de a szegények harca”. A déli tábornokok azonban még egy ideig képesek voltak jelentős győzelmeket aratni s reményt nyújtani a végső győzelemre. Thomas J. „Stonewall” Jackson 1862 májusában és júniusában 17 ezer katonával a Shenandoah-folyó völgyében három ellenséges hadsereget tartóztatott fel, öt csatát nyert meg, s megakadályozta a Tennessee ellen tervezett északi hadjáratot és két északi sereg egyesülését. Lee tábornok pedig ezalatt visszaverte a Richmond ellen irányuló nagyszabású támadást. A déliek örvendeztek, pedig ha ezzel a hadjáratral az északiak győzelmet aratnak, minimális rombolás árán számolták volna fel a Konföderációt, és a rabszolgaságot sem tiltották volna be (legalábbis egy ideig).

Lee tábornok ki akarta használni katonái optimista hangulatát, s megpróbálta áthelyezni az Unió területére a hadműveleteket. Benyomult Marylandbe, de az 1862. szeptember 17-i antietami csatában hadserege egyharmadát elveszítette. E vereség hatására mondott le a brit kormány a Konföderáció diplomáciai elismeréséről, Lincoln pedig kiadta 1863. január 1-jén érvénybe lépő emancipációs nyilatkozatát, amellyel a „lázadók” területein élő rabszolgákat felszabadította. Ezután engedélyezte feketékből felállított katonai egységek létrehozását is. Megvalósult Dél rémálma: a „fegyveres néger hadsereg”.

A nyilatkozatot hatalmas felháborodás fogadta Délen. Pierre Gustave T. Beauregard tábornok azt javasolta, hogy ezentúl minden elfogott északi katonát garrote-tal – vagyis megfojtással – végezzenek ki. Davis azzal fenyegetőzött, hogy az Unió elfogott tisztjeit átadják az egyes déli államoknak, ahol úgy ítélik el őket, mint a rabszolgafelkelés kirobbantóit. Végül a józan-ság felülkerekedett, s az efféle tervet nem hajtották végre, de az elfogott fekete katonák és tisztjeik közül több százat meggyilkoltak. Az északi hadseregek azonban nagy veszteségeket szenvedtek el a fredericksburgi (1862. december 13.) és chancellorsville-i csatákban (1863. május 2–4.). Sokan úgy érezték, hogy a Konföderáció ezzel ki is vívta függetlenségét, s az északi *Chicago Tribune* című lap közzétette, hogy „1863-ban mindenképpen fegyverszünetre kerül sor. A lázadókat nem lehet legyőzni jelenlegi eszközeinkkel.” Több északi városban sorozásellenes és fajgyűlölő megmozdulások törték ki.

Konföderációs katona

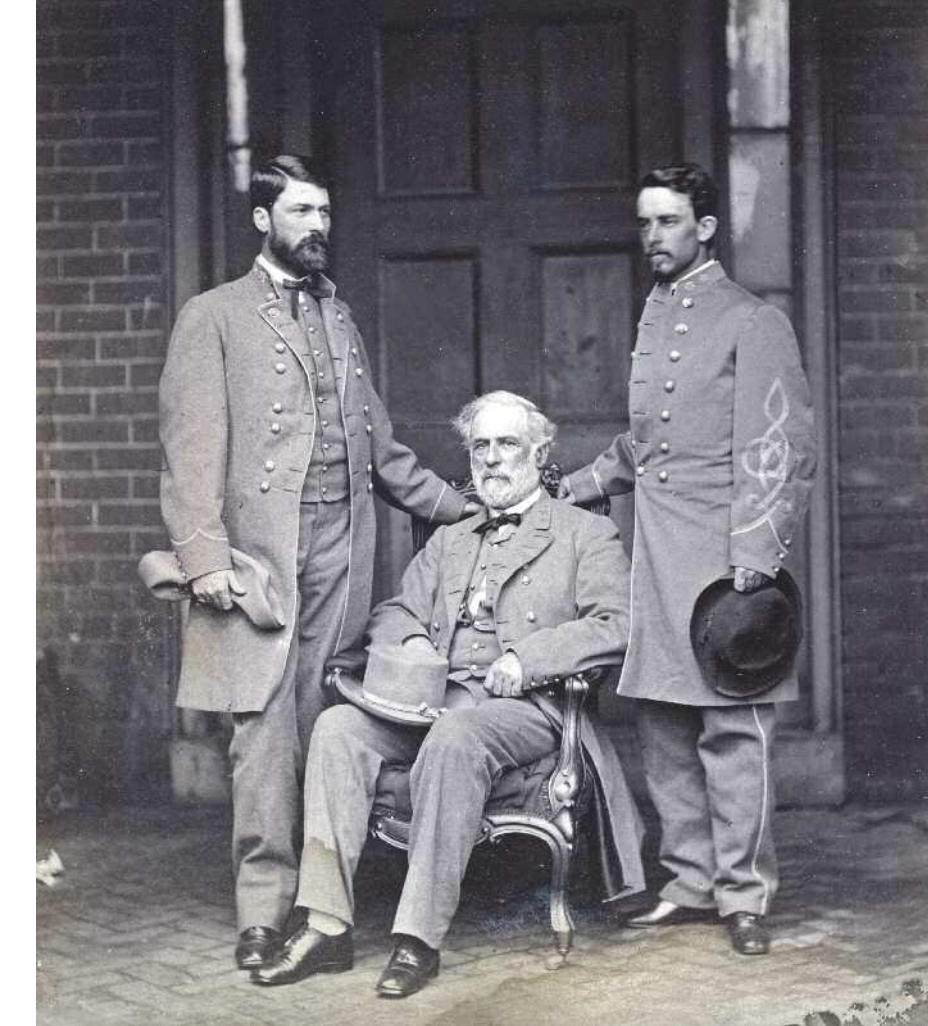

A déli lakosságot 1862–63 telén éhínség sújtotta, 1863 tavaszán progresszív jövedelemadót vezettek be, s a termények 10%-át elkobozták a hadsereg részére. A kormány megbízottjai hamarosan mindent elvettek a déli gazdáktól, amire a hadseregnek szüksége volt, s az általuk megszabott áron, értéktelen utalvánnyal „fizettek”. A társadalom egyre jobban elidegenedett a kormánytól, az emberek azt beszélték, hogy „ennyi kárt a jenkik sem okozhatnak”. A városokban éhséglázadások törtek ki. Richmondban április 2-án több száz asszony vonult kenyeret követelve Virginia kormányzójának háza elé. A kirobbant fosztogatásnak a milícia fellépése vetett véget. Jefferson Davis zsebörével a kezében közölte a tömeggel, hogy öt perc múlva tüzet nyitnak rá. A déli újságok elhallgatták a történeteket, s arról írtak, milyen nagy a nélkülözés Északon. Egyes régiókban csak az mentette meg a lakosságot az éhezéstől, hogy a hatóságok szemet hunytak a „jenkikkel” folytatott tiltott kereskedés felett. Már csak abban reménykedhettek, hogy ha az 1863-as évet kihúzzák, északon megbukik a republikánus kormányzat.

1863 nyarán azonban egymást követték az Unió győzelmei. Lee vereséget szenvedett Gettysburgnál (július 1–3.), s ezzel végleg le kellett tennie arról a reményről, hogy az Unió területén folytathatja a háborút. Még a lemondását is felajánlotta, de Davis nem fogadta el. Grant bevette Vicksburgöt (július 4.), s ezzel a Mississippi mentén kettévágta a Konföderáció területét, majd a Chattanooga-i csatában (november 23–25.) megnyitotta az utat Georgia felé.

FELPERZSELT FÖLD

1863 őszén a Konföderációban politikai választásokra került sor. A régi pártok felbomlottak, s mivel mindenki a déli egység fontosságát hangsúlyozta, új pártok nem jöttek létre. A pártfegyelem ezért nem mérsékelhette az államok széthúzását. A déli kormány annak köszönhetett támogatói szűk többségének megőrzését, hogy az északiak által megszállt államokban nem rendezhettek rendes választásokat. Ezeknek az államoknak a korábbi képviselői megőrizhették mandátumukat vagy maroknyi menekült újraválasztotta őket. E képviselők természetesen a végsőig vívott háború hívei voltak. Az adóemelést és a sorozás szigorítá-

sát is megszavazták, hiszen saját választóikat ez már nem sújtotta. A Konföderáció ellenőrzése alatt álló államok viszont a kormány ellenzékére szavaztak. A 106 képviselő közül 26-ról 41-re nőtt az ellenzékiek száma, s a 26 szenátor közül 12-en voltak ellenzékiek, akik bíralták a hadvezetést és panaszkodtak az infláció miatt.

1864 februárjában a déli kongresszus megszavazta, hogy az elnök erőszakkal is végrehajthassa a sorozást. Georgia törvényhozása ezt alkotmányellenesnek nevezte és béketárgyalásokat követelt – természetesen a Konföderáció függetlensége megőrzésének feltételével. Észak-Karolinából dezertáltak a legtöbben, s még egy békepárti titkos társaságot is létrehoztak. Egyek már azt hangoztatták, hogy Jefferson Davis „zsarnoksága” az Uniónál is nagyobb veszedelem. A megszállt Arkansasban a megyék fele konvenciót hívott össze, amely új alkotmányt fogadott el, megtagadva a szecessziót és a rabszolgaságot. Hasonló fejleményekre került sor a megszállt Louisianában is.

A Konföderáció vezetői abban reménykedtek, hogy az őszi elnökválasztáson Lincoln vereséget szenved. Ha az északiak egy békepárti demokratát vá-

A konföderációs hadak parancsnoka, Robert E. Lee tábornok segédtsíjtjeivel: fiával, George Washington Custis Leével és Walter H. Taylорral, 1866

lasztanak elnökké, aki fegyverszünetet köt és tárgyalni kezd, a Dél máris elérte háborús célját. Ezért új korhatárt jelöltek ki a hadkötelesek számára: immár a 17 és 50 év közötti férfiakat sorozták be, s a leszerelés előtt állókat további szolgálatra kötelezték.

Grant azonban makacsul nyomult előre Virginiában, William Tecumseh Sherman pedig Georgiában. A déliek azzal vádolták Lincolnt, hogy a rabszolgák felszabadítására és az Unió helyreállítására vonatkozó követeléseivel megakadályozza a béketárgyalásokat. Az elnök erre két újságírórt küldött Richmondba, hogy közöljék a békefelteteleket: az Unióba való visszatérés és a rabszolgaság felszámolása fejében a déliek amnesztiában részesülhetnek. Jefferson Davis válasza így hangzott: „Amnesztia, uram, a bűnözőknek jár! [...] Maguk felelősek e háború valamennyi szenvedéséért és bűnéért! Mi a függetlenségért harcolunk, és vagy meg-

szerezzük, vagy elpusztulunk!
Mi fogjuk kormányozni magunkat, még akkor is, ha minden déli ültetvényt kirabolnak, és minden déli város lángban áll!”

Atlanta már lángokban is állt, amikor szeptember 2-án az Unió katonái bevonultak. Ez a siker biztosította Lincoln győzelmét is az 1864-es elnökválasztáson. Grant pedig hat mérföldre megközelítette Richmondot, ahol olyan pánik tört ki, hogy minden 50 év alatti férfit – még két felháborodott minisztert is – besoroztak és a frontra irányítottak. Az északi hadvezetés úgy döntött, hogy a délieket készleteik megsemmisítésével kényszerítik megadásra, vagyis áttérnek a totális pusztítás háborújára. Philip H. Sheridan tábornok megkapta Grant parancsát: *„Változtassa olyan pusztasággá a Shenandoah-folyó völgyét, hogy a felette elszálló varjak kénytelenek legyenek élelemkészleteket vinni magukkal!”* Sheridan végrehajtotta a parancsot, kijelentve, hogy *„semmi sem marad az emberek számára, csak a két szemük, hogy megsírassák a háborút!”* Sherman hadseregei pedig átvonultak Georgián a tengerpartig, és mindent felégették.

„A LÁZADÓK ÚJRA HONFITÁRSAINK...”

A Konföderáció már a saját katonáit sem tudta táplálni – ezért az északi foglyokat őrző táborokban rettenetes állapotok uralkodtak. A hírhedt andersonville-i táborban barakkok és sátrak sem voltak, a foglyok a szabad ég alatt sínylódtak. A 194 743 északi hadifogoly 15,5%-a halt meg. Igaz, északon sem volt sokkal jobb a helyzet, itt a 214 865 déli fogoly 12%-a vesztette életét.

Jefferson Davis és társai még 1865 elején sem voltak hajlandók elismerni a vereséget, pedig már naponta százával dezertáltak a katonák. Egyesek hazaszöktek, mások az ellenséghez – oda, ahol élelmet reméltek. Lincoln nagylelkű amnesztiát ígért a hadseregek feloszlása és az Unió helyreállítása fejében, a felszabadított rabszolgákért pedig 400 millió dolláros kártérítést kínált fel. Davis ezt sem fogadta el, pedig Sherman seregei már Dél-Karolinát pusztították, s porrá égették Columbia városát.

Az Amerikai Egyesült Államokat jelképező sas széttepi a déliek zászlaját

Az elkeseredett déliek a végső erőforráshoz folyamodtak: rabszolgáikhoz. Többen is felvetették, hogy ha elveszíthetik földjeiket, birtokaikat, szabadságukat, biztonságukat, büszkeségüket, életüket és rabszolgáikat – akkor az utóbbiakat igazán feláldozhatnák az előbbiek érdekében. Egyes katonatisztek kijelentették, hogy be kell sorozni a hadseregbe a rabszolgákat, és aki hű marad, nyerje el szabadságát. A politikusok azonban elleneztek a tervet – hiszen így értelmét veszti az egész háború!

Davis megtiltotta a rabszolgák felfegyverzéséről folytatott vitát. Csak azt engedélyezte volna, hogy fegyver nélküli szolgálatra mozgósítsák őket. Szabadságot azonban az erre vállalkozóknak sem ígérhettek, hiszen ezzel maguk is elismerték volna, hogy a „néger” szívesebben él szabadon, mint rabszolgasorban. A kongresszus meg sem vitatta a tervet. Sok déli inkább elveszítette a háborút, mint hogy az alsóbbrendűnek nyilvánított feketék segítségével nyerje meg. 1865. február 18-án Lee tábornok levélben közölte a Kongresszussal, hogy feltétlenül szükség van a déli feketék mozgósítására, és aki hűen szolgál, azt szabadítsák fel. A képviselők ugyan 40:37 arányban megszavazták az indítványt, a szená-

tus viszont egyetlen szavazattöbbséggel elvetette.

Lincoln ezalatt kiharcolta a XIII. alkotmánykiegészítést, amellyel végleg felszámolta a rabszolgaságot.

1865. április 9-én pedig Lee tábornok letette a fegyvert Grant előtt Appomattoxnál. A győztes napiparancsa így hangzott: *„A háborúnak vége. A lázadók újra honfitársaink, és a győzelem feletti öröm legjobb jele az lenne, ha tartózkodnánk minden demonstrációtól.”*

A fegyverletételi szertartáson az északiak tisztelegéssel fogadták Lee rongyos, sebesült katonáit, akik annyira meglepődtek, hogy viszonyozták...

A polgárháborúban 260 ezer déli és 360 ezer északi katona esett el, több, mint az Egyesült Államok összes háborújában együttvéve. A győzelemnek minden bizonnyal az volt a fő oka, hogy az Unió hatékonyabban szervezte meg amúgy is jelentősebb erőforrásainak felhasználását. Ugyanakkor a Konföderációnak több alkalommal is volt esélye – ha nem is a katonai, de a politikai – győzelemre. Ha az európai nagyhatalmak elismerték volna az államszövetséget, és segítséget nyújtanak számára, vagy ha az északiak a kritikusabb pillanatokban nem bíznak tovább a republikánus Lincoln-kormányzatban, és felváltják egy békepárti, demokrata kormányzattal, amely tárgyalásokat kezdeményez, a Konföderáció fennmaradhatott volna. Az efféle fordulatokat azonban a nagy áldozatok árán kivívott katonai győzelmekkel sikerült elkerülni.

A háború végén a Dél romokban hevert. A Konföderáció dollárjának vásárlóértéke már 1864 végére névértéke 2%-a alá csökkent. Dél gazdaságának kétharmada megsemmisült, a katonakorú, fehér férfilakosság negyede elesett, az állatállomány 40%-a elpusztult. Hatalmas arányú tulajdon-újraelosztás zajlott le: 1860 és 1870 között a déli ipari és mezőgazdasági tőke 46%-kal csökkent, az északi viszont 50%-kal nőtt. 1860-ban a nemzeti vagyon 30%-a volt a déliek kezén – 1870-ben már csak 12%-a. Négy millió rabszolga szabadult fel. A déli feketék elnyerték szabadságukat, a teljes egyenjogúsításra azonban csak a 20. század polgárjogi küzdelmei következtében kerülhetett sor. A háború által felszított gyűlölködés pedig több nemzedék életét megkeserítette. Valószínűleg csak az első világ-háború mosta el. ♦